

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

УДК 321.011(477)

Борис ГЛОТОВ, Лілія КАЛИТЮК
Національна академія державного управління
при Президентіві України

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Досліджується вплив глобалізації на державний суверенітет України.

Ключові слова: державний суверенітет, глобалізація, національна держава, нація, міжнародні відносини.

Борис Глотов, Лилия Калитюк. Трансформация государственного суверенитета в условиях глобализации: украинский контекст

Исследуется влияние глобализации на государственный суверенитет Украины.

Ключевые слова: государственный суверенитет, глобализация, национальное государство, нация, международные отношения.

Boris Glotov, Lilia Kalytiuk. Transformation of state sovereignty in globalization: ukrainian context

Impact of globalization of state sovereignty of Ukraine is investigated.

Key words: state sovereignty, globalization, national state, nation, international relations.

Існування національних держав нерозривно пов'язане з суверенітетом, оскільки своєю появою вони зобов'язані становленню Вестфальської системи міжнародних відносин (почала формуватися після Вестфальського миру 1648 р.), за якої уявлення про поділ світу на чітко відмежовані кордонами одна від іншої суверенними державами стало загальноприйнятим. Саме за таких умов держава мала найвищий пріоритет не тільки в політиці, а також і в економічній, культурній та соціальній сферах, що уможливило продукування національно-державної ідентичності.

© Глотов Б. Б., Калитюк Л. О., 2012

Ерозія національної держави в умовах глобалізації тісно пов'язана з трансформацією державного суверенітету. Процеси глобалізації, з одного боку, «розмивають» класичний державно-національний суверенітет, а з іншого – сприяють підйому національної свідомості малих народів, підтримують тенденцію до збільшення кількості суб'єктів міжнародних відносин. Новітні технології, торгівля, транспорт, мережа Інтернет, транснаціональні корпорації, світова фінансово-економічна система ніби «спеленали» держави новими мережними зв'язками, що обумовило прозорість кордонів.

Окремі концептуальні аспекти впливу глобалізму на суверенітет національних держав досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні представники різних галузей науки. Так, у західних наукових дослідженнях провідне місце займають праці У. Бека, З. Баумана, Д. Белла, З. Бжезинського, С. Гантінгтона та ін. У наукових розробках вітчизняних дослідників – Ю. Павленка, С. Павлюка, П. Соханя та інших досліджуються окремі аспекти впливу глобалізму на національні держави.

Добре знаний у світі британський історик Е. Хобсбаум констатує, що одним із основних викликів ХХІ ст. є «зниження ролі національної держави як системи, у межах якої живуть люди і на просторі якої відбувається більшість значущих для них подій» [4, с. 9] (тут і далі переклад наш. – Б. Г., Л. К.). На це звертає увагу і З. Бжезинський. Глобалізація стимулює процеси, які призводять до ерозії традиційних державних суверенітетів, загрожують втратою національного контролю над економікою та соціальною сферами. Національні держави дедалі більше делегують свій суверенітет на користь наднаціональних організацій (ООН, НАТО, ЄС, МВФ тощо).

Мета даної статті полягає в дослідженні впливу глобалізації на суверенітет національних держав взагалі і на Україну, зокрема.

Суверенітет, зазвичай, розуміють як найважливішу ознаку держави, яка втілюється в її повній самостійності, тобто в незалежній внутрішній і зовнішній політиці. Поняття «постійної й абсолютної влади держави» (Ж. Боден) з'явилося ще в працях Н. Макіавеллі, Т. Гоббса [1, с. 144 – 147]. Змістовне навантаження цього поняття постійно змінювалося залежно від того, хто був найвищим сувереном – феодалний монарх, який мав право дарувати чи розділяти держави під час поділу спадщини, просвітицький абсолютистський монарх, який діяв від імені народу, чи вже сам народ, який через державне самовизначення перетворюється на націю. Суверенітет держав-націй в індустріальну добу не містив у собі етнократичних інтенцій. Його сутність виявляється у спільності людей, які проголошують себе нацією, поділяють деякі спільні (в основному, політичні) цінності та прагнуть дотримуватися загальноновизнаного способу життя, що обумовлює невторчання у свої справи будь-яких інших груп людей.

Таке розуміння суверенітету проіснувало до середини ХХ ст. Після Другої світової війни виникли дві протилежні тенденції: як різка критика ідеї

суверенітету, так і значне посилення прихильників його абсолютистського характеру. Ситуація також ускладнюється й тією обставиною, що в сучасному світі є держави-нації, держави-території і держави, які не можуть бути однозначно класифіковані в цих термінах узагалі. На питання про те, чи підриває глобалізація державний суверенітет, відповідь може бути лише одна: вона «розмиває» його, доводячи руйнування суверенітету до логічного кінця. Вищезазначені наддержавні утворення суттєво обмежують суверенітет держав-членів, що абсолютно виявляється в умовах сучасної світової фінансово-економічної рецесії у країнах ЄС.

Проблема «розмивання» державного суверенітету досліджується як у контексті глобалізації, так і в процесі становлення «нового» світового порядку, що, наприклад, пов'язано з «весняними» революціями в Тунісі, Єгипті, Лівії. У більшості випадків трансформація державного суверенітету розглядається як процес, який відбувається під сильним впливом могутніх наддержавних сил і начебто всупереч волі самих «постраждалих» держав. Тоді як майже не поміченим залишається інший аспект проблеми: суверенітет значною мірою скорочується добровільно й самими національними державами. Тобто не враховується двосторонній характер трансформації суверенітету в умовах глобалізації: з одного боку, посилюються чинники, які зумовлюють скорочення номенклатури й обсягу суверенних повноважень держав, а з іншого – більшість держав добровільно й свідомо обмежують свій суверенітет.

Слід вказати ще на одну тенденцію: на тлі скорочення обсягу державного суверенітету простежується стрімке відродження й навіть революція етнічності. Наприклад, під час першого туру виборів президента Франції у 2012 р. лідер Національного фронту М. Ле Пен одержала підтримку 18 відсотків голосів громадян, що взяли участь у виборах. В Україні під час виборів до Верховної Ради Всеукраїнське об'єднання «Свобода» одержало підтримку 10 % голосів виборців. Подібні процеси спостерігаються в Австрії, Швеції. Причина зростання націоналізму в країнах сталої демократії на перший погляд може видатися парадоксальною: націоналізм посилюється тому, що слабшають держави як системи. Однак жодного парадоксу тут немає. Нації – не вічні сутності, а етнополітичні спільноти, які сформувалися в межах самих держав. За одних умов їх згуртованість і єдність посилюються, а за інших – послаблюються.

Очевидно, що національні проблеми будуть гостро стояти в різних регіонах і країнах ще протягом тривалого часу. Проте у світовій громадській думці, хоч і не послідовно, але формується негативне ставлення до зловживання правом нації на самовизначення, яке, за влучним висловом У. Альтерматта, перетворилось на «опіум для народів». Ідеться не про зникнення націй і національних держав, а про їх трансформацію до наднаціональних утворень, як це, наприклад, відбувалося під час хрестових походів народів Європи під егідою Папи Римського.

Усталені принципи, за якими протягом останніх століть будувалася система міжнародних відносин (державний суверенітет, недоторканність кордонів, невтручання у внутрішні справи країни тощо), у третьому тисячолітті змінюються на підтримку демократії й утвердження прав особистості в будь-якій країні чи регіоні світу. Небезпеки, пов'язані зі слабкістю державного управління, вимагають перегляду традиційного розуміння суверенітету, яке полягає в трактуванні його як безумовного й абсолютного атрибута кожної суверенної держави, захищеної від втручання ззовні. Деякі зрушення в цьому напрямі вже відбулися: сформувалась (принаймні на Заході) норма гуманітарної інтервенції, за якої суверенітет розуміється як відповідальність держави перед населенням та її здатність виконувати свої базові функції. Інших же критеріїв обмеження суверенітету, окрім гуманітарної катастрофи, не існує. Водночас відсутні стандарти, що регламентують, який ступінь державної слабкості допускає зовнішнє втручання, у тому числі й воєнне.

Ураховуючи дискусії про несумісність «застарілого» атрибута держави – суверенітету і гуманітарних принципів сучасного світоустрою, звернемось до одного із засновників теорії міжнародних відносин С. Карра, який зазначив, що «недоречність державного суверенітету – ідеологія домінуючих держав, які розглядають суверенітет інших держав як перешкоду для використання власного домінуючого становища» [3, с. 9]. Дійсно, малі й середні національні держави, серед яких і Україна, у їх класичному розумінні, на наш погляд, уже неспроможні повною мірою забезпечити власний суверенітет поза захистом наддержавних утворень.

Однак нині ми спостерігаємо у світі й протилежну тенденцію до заявленої прибічниками концепції десоверенізації й активного втручання у внутрішньополітичні процеси. Наприклад, держави-члени БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай та Південно-африканська республіка) посилюють свій державний суверенітет посередництвом зростання впливу на міжнародний політичний процес. Прихильники концепції десоверенізації не помічають і того, що єдина наддержава сучасності – Сполучені Штати Америки не виявляє жодних ознак того, що вона готова відмовитися хоча б від частини свого суверенітету. Навпаки, її дії на міжнародній арені спрямовані на посилення свого глобального панування.

Будь-які намагання сконструювати зручний для лідерів і достатньо суворий для аутсайдерів світ «глобального регулювання» з боку однієї держави або ряду держав мало співвідносяться з уявленнями про демократію. Викликають тривогу й занепокоєння послідовні спроби провідних держав Заходу істотно трансформувати та змінити основоположні принципи міжнародного права, значно розширивши при цьому міжнародно-правові межі власної діяльності й «урізати» суверенітет інших учасників міжнародних відносин.

Значимо, що є держави, які володіють реальним суверенітетом, а є такі, що володіють ним де-юре. Формально держави-члени ООН

володіють суверенітетом де-юре, який, з одного боку, традиційно має абсолютний характер, а з іншого – має відносний характер через прийняті міжнародні зобов'язання. Але якщо говорити про реальний суверенітет, то нині (як і, до речі, у минулому) він притаманний невеликій кількості держав, які є активними гравцями на міжнародній арені і здатні забезпечити певні параметри економічного, воєнного розвитку. До таких держав можна віднести лише найбільш великі держави або такі, що прагнуть ними стати (наприклад, Іран). Але є чимало прикладів порівняно невеликих держав, які мають високий рівень реального суверенітету, наприклад держави-члени ЄС.

У свою чергу, принцип обмеженого суверенітету в умовах глобалізації може набути більш універсального характеру. Це означає, що в певних випадках з метою захисту міжнародної стабільності стає припустимим втручання у внутрішні справи окремої держави і заміна її правлячої еліти, тим більше, якщо її керівництво світова спільнота не бачить легітимним.

Більшість західноєвропейських малих держав давно усвідомили, що їх сталий економічний розвиток і воєнно-політична безпека забезпечуються не «вестфальським атавізмом суверенітету», а втягненням в інтеграційні процеси, у конституційно обґрунтованій передачі державних суверенних прав наднаціональним інститутам. У зв'язку з цим постає питання щодо інтеграції України, яка стоїть на роздоріжжі інволюції: приєднання до зони вільної торгівлі ЄС чи Митний союз з Росією, Білоруссю і Казахстаном. Модернізація економіки України неможлива без надходження значних інвестицій і поза інтеграцією до кластерів ЄС чи ЄЕП. На даному етапі своєї еволюції українське керівництво прагне використовувати транзитивний ресурс держави за рахунок суперечностей між геополітичними гравцями – США – ЄС – Росія.

Поняття «суверенітет» у тих чи інших варіаціях неодноразово зустрічається в Конституції України [2]. У преамбулі зазначається, що Основний Закон приймається як вираження суверенної волі народу, у ст. 1 – Україна – суверенна держава, у ст. 2 – суверенітет України поширюється на всю її територію, у ст. 5 – носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є український народ. Українська держава, як інші суверенні держави, у контексті своєї подальшої інтеграції вимушена передавати частку своїх суверенних прав наддержавним органам. І немає різниці, кому держава делегує свій суверенітет: чи ЄС, чи Митному союзу.

У контексті дослідження процесу трансформації державного суверенітету в умовах глобалізації доречно звернутися до еволюції поняття «національні інтереси». Закінчення глобальної конфронтації двох наддержав, крах біполярного світу, розвиток процесів глобалізації не спричинили, як вважали деякі політики, «розчинення» національних інтересів у «загальнолюдських». Навпаки, панує традиційно вузьке розуміння національних інтересів.

Існують нові підходи до визначення національних інтересів у

контексті національної безпеки. Поряд з утвердженням розуміння національної безпеки з позицій цілісності і взаємозалежності сучасного світу зберігається, а в ряді випадків і переважає, підхід до цієї проблеми з позицій протиставлення «свого» і «чужого». Його неможливо просто відкинути, потрібно подолати, раціоналізуючи й гармонізуючи його зміст, звільняючи від ідей підпорядкування інтересів конкретних людей певній загальній абстракції. Поки що прагнення до злиття національно-державних утворень в єдине людство, до їх об'єднання в цивілізовану кооперацію всіх націй і держав не на часі. Якщо колись у світі і сформується міжнародне громадянське суспільство, то виникнуть умови для утвердження нового демократичного міжнародного порядку, який забезпечуватиме демократичні принципи взаємовідносин усіх елементів і частин світової спільноти. Тільки тоді національний інтерес дійсно може бути піднятий до рівня планетарного, загальнолюдського. Однак поки національний інтерес залишається базовою категорією політики всіх без винятку держав світу.

Це не виключає, а лише підтверджує тезу, що водночас із глобалізацією, прозорістю кордонів і послабленням суверенітету відбувається трансформація традиційного національного громадянства в громадянство глобальне, світове. Хоча сукупність прав, які становлять набір громадянських прав, надається кожною окремою державою, однак невід'ємні природні права людини, які становлять зміст громадянства, є універсальними. Громадянство не означає нічого понад те, що людині гарантується державою. Глобалізація громадянства – це можливість у будь-якому куточку землі гарантувати кожній людині певний рівень якості життя.

Дехто з дослідників говорить про необхідність «постнаціонального громадянства», маючи на увазі, що деякі норми нинішнього громадянства суперечать із глобалізацією. Але подібні норми переглядалися й уточнювалися протягом усього існування інституту громадянства. Наприклад, окремі норми полісного громадянства стали «неможливими» зі створенням імперій, а потім виникло національне громадянство.

Глобалізований (інтеграційний) простір передбачає, що індивід може використати у своїх інтересах не тільки «свою» державу, а й «чужу», головне, щоб вона перебувала в цьому просторі. Наприклад, після того як Шенгенськими і Маастрихтськими угодами було декларовано вільне переміщення людей і капіталів, ніхто нікому не заважає в індивідуальному порядку поселитися, жити і працювати на території ЄС.

Можна поставити питання і більш радикально – чи настане час, коли суверенітети і суверенні держави взагалі зникнуть? Сьогодні дати на це запитання однозначну відповідь досить проблематично. Для абсолютної більшості людей, які проживають на нашій планеті, категорії «суверенітет» і «суверенна держава» поки що мають напівсакральний характер. Подальший розвиток буде залежати насамперед від того, яку стратегічну

лінію діяльності обере глобальна «давоська» еліта. Яскравим представником цієї еліти від України є В. Пінчук, який запросив експрезидента Польщі В. Квасневського на відкриття заводу «Інтерпайп», а разом і для певної «агітації» за кандидата в народні депутати Я. Безбаха.

Вирішення глобальних викликів, зокрема екологічних, якраз і можливе в межах реалізації мондіалістської концепції розвитку людської цивілізації. Тому навряд чи можна розглядати подібний підхід як абсолютне зло, з яким неможливі жодні компроміси.

Доречно зауважити, що починаючи з післявоєнного часу багато країн добровільно обмежують себе у сферах, які, здавалося б, найбільше стосуються їх суверенітету. Право вводити мито й податки, забороняти чи стимулювати ввіз – вивіз товарів (капіталів), друкувати гроші, брати кредит, оголошувати чи обмежувати політичні свободи, встановлювати правила проведення виборів, застосовувати смертну кару – ці й багато інших питань перестали визначатися лише бажанням самих держав. Наприклад, європейці відмовилися від власних, століттями вистражданих валют задля спільної валюти – євро. Навіть те, що завжди визнавалося головним у суверенітеті – право оголошувати війну й укладати мир – виявилось під міжнародним контролем. Можна констатувати, що сфера внутрішніх компетенцій держави, у яку ніхто не втручається і яка регулюється тільки національним правом і звичаями, звужується, а міжнародне право чи право певного колективного учасника розширюється.

У сучасному світі більше немає «єдиного і неподільного» державного, народного чи національного суверенітету. Суверенітет, дедалі частіше трансформуючись, розподіляється між наднаціональними, національними, субнаціональними, а інколи й регіональними та муніципальними одиницями. На процес трансформації державного суверенітету впливає ряд чинників: технологічні та економічні зміни, глобальні проблеми, які потрібно вирішувати спільно, регіональна інтеграція, прагнення уникнути війни, зростання кількості демократичних режимів. До того ж чинник добровільності у скороченні обсягу суверенних повноважень держав серед інших є одним із найбільш вагомих. Саме він, на наш погляд, зумовлює незворотність цього руху.

У сучасному світі під впливом потужних чинників держава поступово поступається місцем основного суверена більш великим, у тому числі наднаціональним, утворенням і структурам. У подальшому ця тенденція, на наш погляд, буде тільки посилюватися. Однак очевидно, що в чомусь суверенітет буде звужуватися (наприклад, у питаннях економічної стратегії), а в чомусь – закріплюватися й навіть розширюватися. Як вважає німецький професор Е. Ян, зростатимуть етномовні, культурні та соціальні функції держави [5, с. 39]. Більше того, деякі дослідники досить слушно попереджають, що різке скорочення суверенітету і традиційних функцій держави може зумовити хаос у міжнародних відносинах. Пам'ятаючи про це, не слід поспішати відкидати національну державу як форму організації

соціальних спільнот, більше того, вона ще довго буде провідним гравцем на світовій арені.

Прогрес і регрес у процесі трансформації державного суверенітету органічно взаємопов'язані. Якась частина змін у чомусь погіршує нинішню ситуацію порівняно з попередньою, а в чомусь – поліпшує. Скорочення обсягу суверенних прав держави має як позитивні, так і негативні наслідки. Наприклад, більша, ніж раніше, відкритість кордонів не лише забезпечує розвиток торгівлі, а й сприяє поширенню злочинності, тероризму, полегшує наркотрафік тощо.

Суверенітет також залишиться одним із найважливіших принципів міжнародних відносин. Відкрита неповага суверенних прав національних держав буде, як і раніше, викликати осуд світової громадської думки. Як свідчить світовий досвід, якщо грубо й відкрито, спираючись на право сильного, руйнувати суверенітет інших держав, навіть тих, де існують диктаторські режими, то симпатії світової спільноти можуть виявитися на боці реакційних сил.

Таким чином, поняття суверенітету сьогодні має сенс лише в діалектичному співвідношенні із взаємозалежністю: за умови повної незалежності воно стає тавтологією. Глобалізація означає не лише обмеження суверенітету у спроможності держави вирішувати свої справи самостійно. Вона спричиняє перебудову суверенітету водночас з реформуванням самої держави, світоустрою. Процеси, що відбуваються, не вичерпуються лише двостороннім зв'язком суверенітету та держави, а містять тристоронні зв'язки – держава, суверенітет, глобалізація, синхронізовані у своєму русі.

Процеси глобалізації в українському контексті посилюють роль держави у створенні оптимальних умов для інноваційного розвитку. Роль держави і в економіці, і в управлінні значно зростає, у деяких державах береться на озброєння дворічне планування, п'ятирічні плани координації й розвитку. Отже, не відбувається згортання економічної функції держави, а, навпаки, зростає роль державного регулювання економічними процесами. Національна держава і в XXI ст. залишатиметься визначальним суб'єктом і об'єктом ідентичності – і як носій референтних загальнонаціональних цінностей, і як ініціатор культурної політики, яка забезпечуватиме взаємодію етнічних, конфесійних й інших груп.

Система міжнародних відносин в її нинішній конфігурації виявилась затиснутою між суперечностями державного суверенітету України та її територіальної цілісності, правом української нації на самовизначення. За відсутності авторитетного органу, який виконує роль третейського судді, великі держави виходять із зони впливу міжнародних організацій, претендуючи на роль виразників та захисників цінностей світового співтовариства за формою, а демократичних цінностей західних держав – за змістом. Загалом глобалізація спричиняє трансформацію національного суверенітету водночас з реформуванням самої держави.

Список використаних джерел

1. **Ильин В.** Собрание и разделение суверенитета / В. В. Ильин // Полит. исслед. – 1993. – № 5. – С. 144 – 148.
2. **Конституція** України : прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. – К. : Феміна, 1996. – 64 с.
3. **Назарчук А. В.** Сетевое общество и его философское осмысление / А. В. Назарчук // Вопр. философии. – 2008. – № 7. – С. 61 – 75.
4. **Хобсбаум Э.** Масштаб посткоммунистической катастрофы не понят за пределами России / Э. Хобсбаум // Свобод. мысль. – 2004. – XXI. – № 9. – С. 3 – 14.
5. **Ян Э.** Демократия и национализм : единство или противоречие? / Э. Ян // Полит. исслед. – 1996. – № 1. – С. 33 – 39.

Надійшла до редколегії 18.05.12

УДК 35

Ігор ПИСЬМЕННИЙ

Національна академія державного управління
при Президентові України

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

ЕВОЛЮЦІЙНІ СЦЕНАРІЇ ДИНАМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ В ПОСТБІФУРКАЦІЙНИЙ ПЕРІОД

Аналізуються еволюційні сценарії динамічного розвитку держави в постбіфуркаційний період, що можуть бути реалізовані залежно від рівня різноманітності суб'єктів та об'єктів управління.

Ключові слова: еволюційні сценарії, біфуркація, постбіфуркаційний період, різноманітність соціуму, синергетичне управління, суспільні відносини, самоорганізація.

Игорь Письменный. Эволюционные сценарии динамического развития государства в постбифуркационный период

Анализируются эволюционные сценарии динамического развития государства в постбифуркационный период, которые могут быть реализованы в зависимости от уровня разнообразия субъектов и объектов управления.

Ключевые слова: эволюционные сценарии, бифуркация, постбифуркационный период, разнообразие социума, синергетическое управление, общественные отношения, самоорганизация.

Igor Pysmenny. Evolutionary scenarios for the dynamic development of the state in the post-bifurcation period

Evolutionary scenarios for the dynamic development of the state in the post-bifurcation period that can be used depending on the level of the variety of management subjects and objects are analyzed.

Key words: evolutionary scenarios, bifurcation, post-bifurcation period, diversity of society, synergetic management, public relations, self-organization.

© Письменный И. В., 2012

14

Початок XXI ст. – це час динамічних соціальних змін, прискорених соціальних процесів. Для того щоб гідно відповідати на виклики XXI ст. потрібен інноваційний метод освоєння соціального простору, пошук таких засобів, які здатні не тільки вивчати та передбачати різні соціальні зміни, а й активно впливати на практичну життєдіяльність, отримувати запроєктований соціальний результат, здійснювати вплив на розвиток складних соціальних систем [7, с. 375]. У біфуркаційний період у соціальній системі відбувається радикальна перебудова суспільних взаємовідносин, що виявляється в боротьбі соціальних структур та акторів, завдяки чому змінюється конфігурація взаємовідношення порядку та хаосу. Фактично старі параметри порядку руйнуються або суттєво змінюються, після чого починають формуватися нові параметри порядку. При цьому в біфуркаційний період порядок і хаос взаємодіють нелінійно, відповідно порядок може трансформуватися в хаос, а хаос – у порядок. Результат біфуркації залежить від взаємовідношення сил між існуючими атрactorами. У будь-якому випадку в біфуркаційний період суб'єктам публічного управління доводиться здійснювати вирішальний вплив на вибір альтернативи щодо подальшої еволюції суспільства, причому в умовах обмежених варіантів майбутнього розвитку, які поляризуються навколо певних атрactorів. Атрактор, спроможний мобілізувати найбільше ресурсів, трансформується в домінуючий атрactor, який структурує соціальний хаос і визначає подальший суспільний розвиток. Фактично від вибору еволюційного сценарію залежить доля та перспективи розвитку держави, що актуалізує дану проблематику.

Окремі питання суспільного розвитку в межах синергетичної парадигми знайшли відображення в наукових працях В. Атаманчука, В. Бакуменка, В. Білоуса, Л. Бойко-Бойчук, О. Князевої, Ю. Комарової, С. Курдюмова, Л. Липовської, Г. Малинецького, Л. Мельника, Н. Нижник, С. Серьогіна, Ю. Сурміна, І. Черленяка та інших учених.

Метою даної статті є аналіз еволюційних сценаріїв динамічного розвитку держави в постбіфуркаційний період, що можуть бути реалізовані залежно від рівня різноманітності суб'єктів та об'єктів управління.

Як правило, еволюційні зрушення (різкі зміни) відбуваються за законами системної катастрофи, що супроводжується структурною дезінтеграцією та подальшою інтеграцією на основі перебудови суспільних взаємовідносин [1; 4]. Тобто еволюційні зрушення слід розглядати як комплекс інформаційних, соціальних і культурно-ціннісних змін, що визначають перехід від одного сценарію суспільного розвитку до іншого. У випадку еволюційного зрушення формується якісно інше співтовариство, з іншим характером соціальних взаємовідносин, що обумовлює новий стан функціонування системи за іншим сценарієм суспільного розвитку. Новий стан системи виникає в результаті флуктуацій як емерджентна властивість соціальної спільності, що самоорганізується та виявляється в точках біфуркації у вигляді актуалізованих управлінських впливів. Найбільша ймовірність виникнення еволюційних зрушень у кризових зонах, коли значення певних параметрів порядку досягають своїх

15